

חיריק חיריק

דברים בערב לכבוד תערוכתי 'דאגה לדואבים ואביב מאוחר' בגלריה של המדרשה בתל-אביב 2012

אני אפתח בשיר של קיסר יפני מן המאה החמישית לספירה, השיר פותח את אנתולוגיית השירה היפנית העתיקה ביותר, מאניושו, או "רבבת עלים"

עם סלך, עם סלך החמוד
עם את החפירה, את החפירה הקטן שלך,
ילדה אוספת עלים ונבטים כאן במורד הגבעה,
אשאלך: איה מקום מגוריך?
האם לא תאמרי לי את שמך?
על ארץ יאמאטו הנפרשת אל שם והלאה
אני הוא זה המושל לרוחב והרחק
אני המולך הרחק ולרוחב
אני, כאדונך, אומר לך
את שמי והיכן ביתי.

אני, שהייתי תלמידה חצופה ושגדלתי להיות אשה קשה ומחוספסת, נשארה אצלי נקודה רכה כלפי האשה הקטנה או הנערה שלא עלה בידי להיות, זו המוגנת על ידי גברים – אבות, אחים וחתנים, ואני מוצאת עניין מיוחד והשראה, כמעט תענוג, בלבכות אותה, את האשה מן הסוג הישן. נעמי סימן טוב הגדירה אותי פעם כ'עקרת בית מתוסכלת' כלומר אחת שנכשלה להיות עקרת בית. הערב, ברשותכם, אתחפש לנערה עדינה, או ברוח התערוכה, לכלה. קיבלתי מכם מתנה, אתם עשיתם את העבודה, ואילו אני רשאית עכשיו לשבת, להשפיל מבט ולהניח לרגע את שתי חרבות הסמוראי הצמודות תמיד למותניי, כלי מלחמה כבדים, שחוקים משימוש.

השיר היפני, אומר לכם בסוד, מתאר את חוויית הקבלה שלי למדרשה כששני קיסרים, המולכים לאורכה ולרוחבה של ממלכת האמנות, הממלכה היחידה שהיא מקום במלוא מובן המלה, רפי לביא ויאיר גרבוז, ניאותו לומר לי את שמם ואת מקום מגוריהם על פניה, ואף לשמי שאלו.

לועדת הקבלה הגעתי בין השאר עם ראש סמיילי מכויר, עגול וקרח, משוח בגלזורה ורודה ומבריקה וקשה לי לשחזר מה בדיוק עבר לי בראש באותו זמן, בגיל 23, כשבחרתי בו לייצג אותי במעמד שהסתבר אחר כך כמכונן בחיי. לא יתכן שהוא היה תשובה מקדימה, הקדמת תרופה למכה, לשאלה הרטורית המכאיבה, שתופנה אלי ושתחזור ותישנה מפיו של רפי "למה פנים חמוצים על הבוקר?" האמת היא שאני לא מצליחה להיזכר מה גרם לי אז לכייר ראש סמיילי מלכתחילה. אבל ההשתוקקות להחלפת ראשים או פנים זה משהו שהיה לנושא אצלי.

הילדה בשיר לא רק נצפית, היא בכל זאת עושה משהו עם כלי עבודה, סל ואת חפירה, והקיסר מבחין בה ובמעשיה. זהו חלום: שהקיסר יבחין במעשייך וישאל לשמך ועדיין יתפעל מחינך. בתחילת המדרשה אולי דימיתי שניתן לאחוז בחבל משני קצותיו, לחשוב וליצור וגם לשמור

בפנים את הקטנה, הצנועה. אני רואה זאת כך, שהאנושות הפסידה משהו, מקור של יופי, כשהנשים בה עצמו וגדלו ופצו את פיהן ברמה. אני יודעת שזה מסוג הדברים שאסור לומר בקול, ועוד בפני קהל, ועוד בפני גברים שיקפצו על המציאה. אבל אם יש משהו שאני מתקוממת נגדו באמת, שכל ישותי מתעוררת להילחם נגדו, הרי זו הגישה לפיה יש מה שנכון לחשוב ויש מה שנכון וראוי לאמנות לצדד בו.

ג'וניצ'ירו טניזאקי מתאר כך את אמו בספרו הנפלא "בשבח הצללים": "אמי הייתה דקה וקטנה במיוחד, פחות ממטר וחצי עלי לומר, ואני לא חושב שהייתה יוצאת דופן לזמנה. אדגיש זאת בברור: באותם ימים לנשים לא היה בשר כלל. אני זוכר את פניה וידיה, ואת כפות רגליה בבהירות, אך איני זוכר דבר לגבי גופה...החזה היה שטוח כלוח והשדיים, דקות כנייר, הגב, המותניים והישבן התוו קו ישר ללא כל בליטות, כל הגוף היה כה רזה וכחוש וקוטנו לא עמד בפרופורציה לפנים, ולכפות הידיים והרגליים, כה חסר ממשות היה עד שהוא הותיר רושם שאינו גוף עשוי בשר אלא מוט עץ – האם לא זה סוג הגופניות שהיה לנשים יפניות מסורתיות?...הן מעלות בדעתי בובות העשויות ממקלות, כי למעשה הן לא היו יותר מאשר מוטות לתליית בגדים."

מראש סמיילי ומקל עשויות גם הכלות בתערוכה שלי.

אזכיר עוד יפנית אחת, את המשוררת יוסאנו אקיקו שב-1901 ברחה מבית הוריה לטוקיו כדי לחבור לאהובה המשורר יוסאנו טקאן, שהיה המנטור שלה ושאותו העריצה. באותה שנה, זמן קצר לאחר שהגיעה לטוקיו, פרסמה את ספר שיריה "שיער סבוך" והייתה למשוררת החשובה והפורייה ביותר בזמנה ואילו טקאן הלך ושקע ושמו נשכח כמעט, כאילו שירתה המצינית והנועזת הייתה תרסיס קטלני עבור בעלה והכוח היוצר שלו. לימים תצר ותאמר: "אחד הקשיים שהיה עלי לשאת לצד קשיים מגוונים אחרים הייתה העובדה שהייתי בעמדה של מתחרה במה שנוגע לעבודתו של בעלי". שם הקובץ "שיער סבוך" בא כנראה משיר שכתב לה בעלה מוקדם יותר:

לך אני מגיש
שם זה
המתאים לסתיו
אשת מחשבות חסרות מנוחה
ושיער סבוך

את התערוכה הקודמת שלי ליווה סיפור בשם "המקדש המוזהב" שבו השווייתי ילדה יפה מילדותי למקדש המוזהב כפי שהוא מופיע בספר בשם זה של יוקיו מישימה ואת עצמי למספר המכוער והמגמגם של הספר. מאז אני מנסה לכתוב וריאציה נוספת של הסיפור שתסופר מפי גבר הרואה את שתי הבנות, היפה והמכוערת, וריאציה שתקרא "שיער סבוך" ותרחש ביפן. בת דמותי בעלת השיער הסבוך אמורה להיות מפעילת בובה בתיאטרון בונראקו, תיאטרון בובות יפני, ועליה להיות מוסתרת מאחורי היפה, בובה עם שיער שחור וישר. שיער שחור וישר על רקע שיער סבוך בעל צבע לא מוגדר שמוסתר אך מזדקר מאחור פעם מצד זה ופעם מצד אחר. ובעלת השיער הסבוך, אשת מחשבות חסרות מנוחה, בפיה אשים לצורך הנסיון כאן את שירה של יוסאנו אקיקו

השיער סבוך כולו הבוקר
האחליקו
בגשם אביב
הנוטף מכנפיהן השחורות כדיו
של סנוניות?

תודה שהענקתם לי ערב של הרכנת ראש כנועה.